

הכול אודות סתוית: ביוגרפיה חייתית

תמר נוביק

מכון מקס פלאנק להיסטוריה של המדע, ברלין

לבושים חולצות לבנות הגיעו המוני מתיישבים לקיבוץ כפר גלעדי לטקס ההכתרה. זה היה יום סתיו חמים של שנת 1950, ודגלי ישראל התנופפו בראש התורן. האורחים הקיפו את רחבת הטקס בציפייה לחזות בפלא המקומי – פרה אחת ושמה סתוית, אשר זכתה בתואר "אלופת האלופות". המשתתפים, כ-1,500 במספר, הגיעו מכל רחבי הארץ ואף מלבנון, מהולנד ומאוסטרליה כדי לחגוג את תפוקת חייה המרשימה – 100,000 ק"ג חלב – וגם את פריונה, 15 לידות ב-17 שנים (בסך הכול 16 ולדות) (על המשמר 1950א).¹ בתום הטקס מלא ההוד שכלל תהלוכה, נאומים וקשירתו של סרט תכלת רקום זהב לגופה המזדקן של הפרה המצטיינת, הרוו האורחים את צימאונם בחלב (דבר 1950). מלכת האירוע, מצידה, "עמדה כמהורהרת במרכז המגרש והעלתה לה גֶּרָה בשקט" (זכאי 1950ב).

בעקבות החגיגה ותהודתה הציבורית הייתה סתוית לידוענית. כתבו עליה בכל העיתונים בעברית, והיא נעשתה לנושא מועדף בשירים, בחדודי לשון ובתיעוד חזותי. מלבד הפסל המגולף בדמותה, אשר נחשף במסגרת הטקס בקיבוץ, הוצג גופה של סתוית בעיתונות מכמה זוויות: מהצד, כנהוג, כדי לחשוף את ממדיה, מאחור – כדי להראות את עסיניה הנחלבים, ואף מן החזית – כדי להציג את תווי פניה, כיאה לגיבורה לאומית.²

* אני מודה ליואב קני, לאיתן בר-יוסף, לציפי עברי ולתמר אלאור על קריאת גרסאות שונות של הטקסט. תודה מיוחדת לשירה וילקוף ולאפרת גלעד על קריאתן הקפדנית ועל הערותיהן המועילות.

1 נציגי לבנון והאו"ם הגיעו לטקס ההכתרה בתום ועידת שביתת הנשק; ראו חרות 1950.

2 הצגת תווי פניה של פרה חותרת במידת מה תחת ההנחה שבבסיס האתיקה של עמנואל לוינס, שלפיה לחיות אין פנים. ראו Wright et al. 1988, 171–172.

1. אורחים ממתנים לטקס הכרתה של סתוית בתואר "אלופת האלופות" בכפר גלעדי, 10.10.1950. מקור: ארכיון קיבוץ כפר גלעדי.

כמו כן הוטבעה חותמת דואר מיוחדת לכבוד אליפותה, ובין הנוכחים הופצה גלויה למזכרת שנשאה את תמונתה. היא זכתה להגיע לשיבה – דבר שאינו מובן מאליו כלל ועיקר במקרה של חיה שכמותה – ואכל ציבורי השתרר עם מותה. כפי שמדגים סיפורה להלן, סתוית סימלה בתפוקתה ובפריונה את הצלחותיו של מפעל ההתיישבות היהודי, שכן עטיניה גברו על מכשולים סביבתיים והוכיחו הוכח וחלוב שיש בכוחן של טכנולוגיות חקלאיות להצדיק את התערבותן של מדינות אירופה במזרח התיכון. שיאנותה של סתוית בולטת במיוחד לנוכח העובדה שבעשורים האחרונים טוענים מומחי המשק החקלאי כי הפרה הישראלית היא המובילה העולמית בתנובת החלב לפי מדד שנתי.³ לאורך דורות רבים של חולבות

3 ראו לדוגמה מושקוביץ 2014; Dror 2004. אני מודה לנגה רוזנפרב על ההפניה לכתבה הזאת. במסגרת חלוקת "פרס בראשית" לשנת 2015 שאל ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו בנאומו: "אתם יודעים איזו פרה מייצרת חלב יותר מכל פרה אחרת? אתם חושבים שזאת הפרה ההולנדית או הגרמנית? לא, זאת פרה יהודייה. זאת פרה ממוחשבת. כל 'מור' הוא ממוחשב" (North and Weiss 2015). אני מודה לליאורה הלפרין על ההפניה למקור זה. טענות על שיאנותה של הפרה הישראלית נשמעו עוד בשנות החמישים; ראו לדוגמה תל-צור 1955.

מצליחות, הן אלה שקדמו לה והן אלה שבאו אחריה, רק סתוית היא שזכתה להכתרה. כל זאת עשתה פרה אחת במהלך שני עשורי חייה הפוריים. מאמר זה מתחקה אחר קורותיה, תוך בחינת האפשרות של כתיבת ביוגרפיה של חיה.

2. "הכתרת סתוית", חותמת הדואר שהוטבעה לכבוד טקס הכתרתה של סתוית בתואר "אלופת האלופות", 12.10.1950. באדיבות השירות הבולאי - דואר ישראל.

א. לשאלת הביוגרפיה החייתית

"קשה לכתוב מסה על הפרה", כתב העיתונאי והסופר אליעזר שטיינמן (1892–1970) בשנת 1937, "המסה היא רישום ביוגרפי מקורות הנפש. ואילו הפרה, המחוננה, אמנם, בנפש חיה ועדינה לאין שיעור, עניה, כמדומה, מכל הבריות האחרות בקורות. קבלה היא אצל הקהל האנושי, שלפרה אין ביוגרפיה. הפרה נולדת, נחלבת, נשחטת ונאכלת. הרי לכם קיצור חיי פרה, של המין בכללו ושל כל פרט משלו" (שטיינמן 1937).⁴ שטיינמן המשיך ופירט במסתו את מעלותיה הרבות של הפרה – נדיבותה, צניעותה, עדינותה, היותה סמל לאימהות, בסיס המטבח ומחסן התרופות העולמי, אך סייג: "אולם כל הזכויות הללו אינן עומדות לפרה בשעה שהאדם מדבר בגובה ליבו על קורות העולם, שהוא מזהה אותן עם קורות פרטיו וציבוריו בלבד" (שם).

כאן פנה שטיינמן לנתח את היחס שבין חיי הפרה למלאכת כתיבת ההיסטוריה. ההיסטוריה מוטה ומוגבלת, טען, והוסיף:

יש להדגיש בכל התוקף את חשיבותו של הצד הקורותי בחייהם של בעלי החיים בכלל ושל הפרה בפרט. מום הוא באדם, שאין הוא נוהג כבוד בשום יצור בזמן שהללו לא תפסו את מקומם על גבי

4 שטיינמן 1937. מעניין לציין שבאותה שנה ממש זכתה לראשונה פרה להכרה ציבורית על תפקודה מעל דפי העיתונות בעברית (ראו להלן).

קו קורותי ונעשו כוח הפועל כביכול בתוך ההיסטוריה, במשמעה האנושי המוגבל. ומה משמע ההיסטוריה בפי האדם? [...] מי שלוחץ יותר חזק נעשה ראוי יותר להכנס לתוך היכל הקודש של ההיסטוריה וככל שמתחכם לדכא יותר ברואים תחת אגרופיו הוא נעשה אישיות יותר היסטורית [...] כאן בתחומיהם של החיים האנושיים, קל וחומר במלכות בעל החי, שהואיל והיא נמוכה בדרגת הכוח והיזמה מן האדם הריהי נמצאת מושלכת מעבר להיסטוריה (שם).

מקובל לחשוב אפוא כי ממלכת החי מקומה אינו בארכיון ולא בספרי ההיסטוריה; הרי לפרה יש אישיות לא היסטורית ואולי היא חסרת אישיות מלכתחילה. בכל זאת, מהן המשמעויות של כתיבת ביוגרפיה של פרה? מה יכולה להיות ביוגרפיה של בהמה?

ככל הנראה, ביוגרפיה היא הסיפור העתיק ביותר בספר הגדול של כתיבת ההיסטוריה. זוהי גם צורת הסיפור הפופולרית והנצרכת ביותר, ולכן נוצקו עליה קיתונות הבוז הרבים ביותר. כתיבת קורותיו של אדם וניתוח אישיותו משלבים בדרך כלל היבטים ספרותיים ומחקריים, והסוגה בכללה עוקבת אחר תוואי חיים של דמות אחת שהיא על פי רוב מפורסמת ומנהיגה, במרבית המקרים – גבר, וכמעט כולם – בן אנוש.⁵ הנטייה לכתוב ביוגרפיות של מנהיגים פוליטיים נדונה בהרחבה במחקר ונעשו ניסיונות רבים לאתגר אותה: במסגרת צמיחתה של היסטוריה מלמטה, לדוגמה, נבחנה האפשרות של כתיבת ביוגרפיה של האדם הפשוט; התפתחותו של מחקר התרבות הובילה לעיסוק בגיבורי תרבות; כתיבת ביוגרפיות היסטוריות של נשים נפוצה גם כן, בין שהיו מנהיגות ובין שלא היו.⁶ למרות כל זאת, המגמה השלטת בכתיבתן של ביוגרפיות נותרה ועודנה התמקדות במנהיגים פוליטיים שהם גברים. כך בספרות העולם, וכך – ובמידה רבה אף יותר – במקומותינו.⁷

גם גבול האנושי נחצה במסגרת כתיבת ביוגרפיות. על אף ההנחה שרק לבני האנוש יש אישיות, קורות והיסטוריה, כפי שניתח זאת אליעזר שטיינמן, בשנים האחרונות הפכה קטגוריית ה"לא אנושי" (non-human) לפורה במיוחד במסגרת מחקרים במדעי הרוח והחברה. כך צמחו ביוגרפיות של הלא אנושי ובמרכזן בין השאר חפצים, צמחים או חיות; ואולם החיות הן שזכו לבכורה.⁸ למעשה, מרבית ה"ביוגרפיות" של החיות אינן עוסקות

5 ראו לדוגמה את דיונו של ההיסטוריון ז'אק לה-גוף בעניין הביוגרפיה ההיסטורית, Le Goff 1995, 12;

ואת הדיון של חוקרת הספרות קתרין פארק בגיבוריה המקובלים של הביוגרפיה, Parke 2002, xiv.

6 בעניין הרפת מעניין במיוחד לציין כאן את הביוגרפיה של מרים ברץ, הרפתנית המפורסמת מדגניה

(סיני 2002). ברץ נכחה אף היא בטקס ההכתרה של סתוית, ראו זכאי 1950.

7 שפירא 1993; חלמיש 2006; תשע"ד.

8 חפצים, טכנולוגיות וגידולים חקלאיים רבים – דוגמת הכיסא, המזלג והאורז – עומדים במרכזם

של מחקרים היסטוריים, אם כי על פי רוב מחקרים אלה אינם מוגדרים כביוגרפיות והם נוטים

לעסוק במין ולא בפרט אחד. שני מחקרים המתמקדים באורז הם Carney 2001 וכן Bray et al.

2015. ביוגרפיות של אובייקטים מדעיים, לדוגמה, פורסמו באסופת המאמרים Daston 2000. לא

ידוע לי על פרסום ביוגרפיה של פרט מן הצומח. מעניין לציין בהקשר זה את עבודת הרוקטור של

בחיות יחידות כלל וכלל אלא שואלות את המונח לצורך דיון במין שלם של חיות, דוגמת מחקרו של מרק קורלנסקי על ההיסטוריה העולמית של דג הבקלה, שכותרתו "ביוגרפיה של הדג ששינה את העולם" (Kurlansky 2011).⁹ התמקדות בחיה אינדיבידואלית, כלומר כתיבת ביוגרפיה של ממש – ובהתאם למגמה המגדרית שנדונה לעיל, של חיה ממין נקבה – היא נדירה.¹⁰

מרבית הביוגרפיות של חיות הולמות את העיקרון שהסוציולוג מקס ובר שייך להצלחתם של מנהיגים פוליטיים והן עוסקות בחיה כריזמטית.¹¹ החיות שזוכות לעמוד במרכזו של סיפור ביוגרפי – עיתונאי, ספרותי או מחקר-היסטורי – הן חיות מחמד¹² או חיות שהיו גיבורות ציבוריות בזמן או לאחר מותן, משום שהיו פרט במין בסכנת הכחדה, משום שהצילו בני אנוש, משום שהיו כוכבות גן חיות, משום שהיו בסיס להפקתו של ידע מדעי או משום שהפכו לאחר מותן לפרט באוספים זואולוגיים והוצגו במוזיאון טבע.¹³ סוג נוסף

נעמי יובל-נאה המנתחת את התנועה לעבר גידול "עציצי מחמד" באנגליה הוויקטוריאנית, כלומר הנטייה לאינדיבידואליזציה של הצמח (Yuval-Naeh 2018). דוגמה מקומית מעניינת היא סרט של אבי בלקין ואבי לוי פתלתל: סיפורו של נהר (2014), שהוא ניסיון קולנועי ליצור ביוגרפיה של נהר הירקון.

9 דוגמה נוספת היא הספר *ביוגרפיה פרתית* העוסק בפרות ככלל (Werner 2011). בעקבות הצלחת ספרו על דג הבקלה פרסם קורלנסקי גם היסטוריה עולמית של הצדפה, של המלח ושל הנייר.

10 דוגמאות לביוגרפיות של חיות, חלקן של חיה ממין נקבה, ראו בהערות שוליים 13 שלהלן. על פי שטיינמן, ובקשר להתיישובות בפלסטין-א", אפשר לדייק ולומר שדווקא הפרים הזכרים הם העניים בקורות ואינם יכולים להיות מועמדים לכתיבת ביוגרפיה בשל העובדה הבסיסית שבמסגרת כלכלת משק חלב הפרים נשלחים לשחיטה ולא לגידול, ועל כן אינם זוכים אפילו לשם. יוצאי דופן הם פרי הרבעה, שבתקופה זו היו כולם לא מקומיים, וברוב המקרים הובאו מהולנד על ידי מתיישבים יהודים או מומחים בשירות השלטון הבריטי. ספר שהוא בחזקת ביוגרפיה של פר הוא Lovenheim 2010.

11 Weber 1968. אריאל צבל, אשר דן במקרה של הנמרה שלומציון, השמיע טענה דומה בדבר ההכרח בכריזמה לשם ייצוג פרטים שהם חיות; ראו צבל 2015. מאמרים נוספים העוסקים בתפקידה של הכריזמה במאבקים בהכחדת מינים הם Lorimer 2007; Nicholls 2011.

12 שתי מסות מפורסמות המשתמשות בחיות מחמד ובקשר האינטימי שלהן עם בעליהן כנקודת מוצא לחקירה (אם כי אינן מסות ביוגרפיות) הן Derrida 2008, המתמקדת בחתולתו של ז'אק דרידה, ו-Haraway 2008, העוסקת בכלבתה של דונה האראוויי.

13 דוגמאות לכל אחד מהמאפיינים ניתן למצוא באסופת המאמרים Alberti 2011. המאמרים הביוגרפיים עוסקים בין השאר במהרג'ה וסיר רוג'ר, הפילים ההודים שהילכו בין בימות אירופה של סוף המאה התשע-עשרה בחייהם והפכו לפוחלצים ונעשו סמלים מקומיים במוזיאוני הטבע של מנצ'סטר (הפיל מהרג'ה) ושל גלאזגו (הפיל סיר רוג'ר); על באלטו הכלב, שהוביל משלחת הצלה רפואית לעיירה נוס באלסקה ב-1925, והונצח כפסל לאחר מותו; על צ'י-צ'י הפנדה הסינית שחיה את רוב חייה בגני חיות באירופה ולא התעברה למורת רוחם של מגדליה; צ'י-צ'י פוחלצה לאחר מותה ב-1972 והיא מוצגת במוזיאון הטבע בלונדון. דמותה נעשתה לאיקונה של הארגון הבינלאומי הגדול ביותר להגנת הטבע, העיסוק בדמויות בדיוניות מעלה שאלות לגבי הקשר שבין כתיבת ביוגרפיה לבין "ביוס" (bios, חיים של ממש). לדוגמה לדיון בחיה שהיא גיבורה ספרותית וקולנועית מקומית – עזית הכלבה הצנחנית – ראו Zalashik 2013.

של חיות שזכו לביוגרפיה או לתיעוד היסטורי כלשהו הוא חיות שנחשבו אקזוטיות בזמנן ועל כן חצו יבשות כתשורה דיפלומטית בין מנהיגים וממלכות. במקרים רבים, דמות החיה שזכתה לביוגרפיה החזיקה ביותר מאחד ממאפיינים אלה. דוגמה אחת היא זרפה, הג'יראף הסודאנית שהגיעה לפריז ב-1827 כמתנה ממחמת עלי פאשה ממצרים לשארל החמישי מלך צרפת; היא מוצגת עד היום כפוחלץ במוזיאון הטבע בלה-רושל (Sharkey 2015). לא כל מחקר העוסק בחיה אינדיבידואלית הוא ביוגרפיה בהכרח. כדי להיחשב חיבור ביוגרפי, על הטקסט להתאים את עצמו למוסכמות המקובלות בסוגה. ככלל, עליו להתמקד בסיפור קורותיה של הדמות, ועל פי רוב להתחיל בראשית חייה או בסיפור משפחתה טרם לידתה, להתעכב על נסיבות חייה לאורך השנים עד מותה ולעיתים גם לאחר מותה. סתויות, למרבה השמחה ולעומת טענתו של שטיינמן, עשירה בקורות מרוב הבריות (הבהמיות) האחרות ועל כן היא כשרה לניסיון.¹⁴ על אף נפקדות קולה, שהוא יסוד מהותי בכתיבת ביוגרפיה, זכתה פרה מסוימת זו לתיעוד היסטורי עשיר הכולל את רישום קורות חייה הפרטיים וכן לסיקור מקיף של אמצעי התקשורת סביב היווצרות דמותה הציבורית.

כאשר היא נכתבת כהלכה, ביוגרפיה עשויה להצליח לאפיין את רוח הזמן ואת תחושת המקום באמצעות אותה דמות יחידה. לכן תהליך הבחירה של גיבורת הביוגרפיה כרוך בהנחה שסיפור חייה של הדמות הנבחרת משקף דבר-מה שהוא מעבר לעצמה, מעבר לחייה הפרטיים, ושמתוכו נובעות תובנות חברתיות, פוליטיות או תרבותיות.¹⁵ במקרה זה הביוגרפיה מטרתה להאיר את ההיסטוריה של ההתיישבות האירופית בפלסטין-א"י במחצית הראשונה של המאה העשרים. היות שפרויקט ההתיישבות המקומי – ככל פרויקט ההתיישבות – היה חוצה יצורים, כלומר נכללו בו מתיישבים בני אנוש ומתיישבים שאינם בני אנוש (portmanteau biota), בלשונו של ההיסטוריון הסביבתי אלפרד קרוסבי, כלומר סך האורגניזמים שהיה להם חלק בהשתלטות הקולוניאליסטית האירופית: חיות, צמחים, חיידקים, טפילים ועשבים) (Crosby 2004), הרי יש בכוחה של חייית משק לעמוד במרכז היצירה. ארצה לטעון כי אין טוב מסיפורה של פרה כדי לחלץ את סיפור ההתיישבות האירופית בפלסטין-א"י, וכי אין פרה מוצלחת מסתויות כדי להדגים את מאמצי החקלאים אשר היו בבסיס הניסיונות להפרות את הארץ ולחשוף את השפעת ההמתישבים האמינו שטמון בה.

14 פרה נוספת הכשרה לניסיון בקובה היא אוברה בלאנקה (Ubre Blanca, "עטין לבן") (1972-1985), פרת חלב שיאנית שנעשתה לסמל להצלחתו של השלטון הקובני ולבבת עינו של פידל קסטרו. הישגיה של אוברה בלאנקה נחגגו בחייה ולאחר מותה, והיא נעשתה לגיבורת ציבורית ממש כמו סתויות.

15 ראו לדוגמה Hankins 1979, 2. בשנת 2009 נערך שולחן עגול במסגרת כתב העת *American Historical Review* שעסק בשאלת הביוגרפיה ובכתיבת היסטוריה. ראו Nasaw 2009.

חיי כפר חקלאיים היו בבסיסם של רעיון ההתיישבות האירופית ושל האידיאולוגיה הציונית. בדומה לפרויקטים לאומיים רבים במחצית המאה העשרים, תנועת השיבה אל הקרקע (back to the land) תרמה במידה רבה למרכזיותן של חיות המשק בכלכלה, בפוליטיקה ובחברת המתיישבים. כפי שטוען ההיסטוריון טיאגו סרייבה במחקרו על מדיניות חקלאית במשטרים פאשיסטיים, חיות משק הן לא רק ביטוי של משטרים פוליטיים; הן מימוש המוחלט (Saraiva 2016, 3). למרות כל זאת, בעלי חיים וחיות משק בפרט נפקדים במידה רבה מההיסטוריה המקומית. סיפורה של סתוית מדגים כיצד גוף מימש רעיון פוליטי וגם ביטא את הנטל הגופני הכרוך בייצור חקלאי. עם זאת, תועלתו רבה מכך: סיפור חייה שימושי בעיקר לשם הבהרת מופת ההתיישבות, יצרנית השפע, או מה שניתן לכנות "היהודייה החדשה". בשל מאפייניה של סתוית – שהייתה מתיישבת יוצאת דופן ואף מכונה רגילה למדי – אין ביוגרפיה לחיית משק בלתי.

ב. סתוית בת הכלאיים

סתוית נולדה ב־7 בדצמבר 1932 בקיבוץ כפר גלעדי לפרה דמשקאית ששמה היה אסתר זמירה (או אסתר 1, לעיתים), ומשקלה היה 30 ק"ג.¹⁶ אביה היה פר הרבעה הולנדי שהיה ידוע וכריזמטי בזכות עצמו, ושמו, בהתאם לכך, היה הרקולס. שני הוריה של סתוית היו צאצאיהן של מהגרות לפלסטיין-א": אמה של אסתר הגיעה מאזור דמשק בראשית שנות העשרים והיא עצמה נולדה ברפת של קיבוץ כפר גלעדי בשנת תרפ"ז (1926–1927); אמו ההולנדית של הרקולס הגיעה בספינה כשהיא נושאת אותו ברחמה, וכך גם הוא, ההולנדי הטוור, נולד בארץ.¹⁷ סתוית הייתה תוצר ההמלטה השלישית של אסתר והייתה בכורתו של הרקולס, והוא עצמו נעשה בחלוף השנים לאביהן וסכן של פרות "רקורדיות" רבות – אחיותיה של סתוית, בנותיה, אחייניותיה ונכדותיה.¹⁸

לא רבות ידוע על חייהם ומותם של אסתר והרקולס, אך ברור שהם לא היו יצורים חריגים לזמנם ולסביבתם. משק פרות החלב בקרב מתיישבים אירופים התפתח במיוחד מראשית המאה העשרים, תחילה בקרב טמפלרים נוצרים, ולאחר מלחמת העולם הראשונה במסגרת מאמציהם של מתיישבים יהודים ובעידודה של ממשלת המנדט. עד מהרה הפכה הרפת לבסיס הכלכלה החקלאית היהודית במסגרת הדגם של "המשק המעורב" שקידמו מומחים

16 "ספר הרפת", אסתר 1 (מס' 25) וסתוית (מס' 59), ארכיון קיבוץ כפר גלעדי.

17 התאחדות מגדלי בקר בארץ ישראל 1950; "ספר הרפת", אסתר 1 (מס' 25).

18 "משפחת סתוית", מדריך לתערוכת בקר, 12.10.1950, 5-1, כפר גלעדי-תל חי: התאחדות מגדלי בקר בארץ ישראל, ארכיון קיבוץ כפר גלעדי.

בתחנות לניסיונות חקלאיים.¹⁹ משק החלב התפתח בהדרגה ופרות חלב הובאו מאזור דמשק וביירות היות שהן שפעו חלב יותר מהפרות המקומיות (הן ייצרו כ-2,500 ק"ג חלב בשנה לעומת הממוצע השנתי המקומי שעמד על 700 ק"ג).²⁰ הפרות המקומיות, שכוננו "ערביות", שימשו לא רק יצרניות חלב אלא גם ובעיקר חיות משא; לעומתן, הפרות הצפוניות, שכוננו על פי רוב "דמשקאיות", היו תוצר של טיפוח בן דורות רבים למען תפוקת חלב. אסתר זמירה הייתה פרת חלב דמשקאית שכזאת: בת לפרה דמשקאית מהגרת שגדלה בפלסטין-א"י כדי לייצר הרבה חלב וכדי להעמיד שושלת מפוארת של יצרניות מתיישבות.²¹

באמצע שנות העשרים התרחבו המשלוחים של פרי ההרכבה מאירופה לשם השבחת העדרים המקומיים. מעט פרים הובאו מגרמניה בסוף המאה התשע-עשרה בידי מתיישבים טמפלרים, וממשלת בריטניה שלחה פרים מאנגליה ומאירלנד. פרים בריטיים אלה שוכנו בתחנות הניסיונות החקלאיים הממשלתית בעכו וניתנו בהשאלה לתושבי האזור לשם הרבעת פרותיהם.²² מתיישבים יהודים הביאו פרים בעיקר מהולנד, שנחשבה אז למרכז המומחיות העולמי לתפוקת חלב. אמו של הרקולס היגרה כנראה במסגרת משלוח פרות ופרים שהגיע מהולנד ב-27 בדצמבר 1924, יחד עם אפרים שמאראגד (1902-1976), מי שהיה בחלוף השנים למזכיר התאחדות מגדלי הבקר. שמאראגד הפולני החליט להגר כמלווה של בני הבקר לפלסטין-א"י לאחר שסיים לימודי אגרונומיה וגידול בקר באוטרקט.²³ מקום מושבו הראשון היה כפר גלעדי, ולכן ייתכן כי הרקולס נולד גם הוא בקיבוץ, ככל הנראה בשנת 1925.

19 למחקרים חשובים העוסקים בהתגבשותו של "המשק המעורב" ראו עמיאור 2016; Penslar 1991. על מקומו המרכזי של משק החלב בכלכלת ההתיישבות היהודית ראו שביט וגלעדי 1981.

20 ד"ר אריה שושן, "מבט על נוף הבקר בתקופת שיבת ציון על אדמת המולדת", מאמר שהוכן למוזיאון הרפת, קיבוץ יפעת, 10.9.1989, 4, ארכיון התאחדות מגדלי בקר, קיבוץ יפעת; Mead et al. 1928, 31.

21 זני הפרות הוגדרו לפי המקום (המדינה או האזור) שממנו הגיעו ועל כן כונו פרות "דמשקאיות", "ביירותיות" או "הולנדיות" (זאת לעומת שיטת המיון של לינאוס, השימושית בעיקר לחיות שאינן חיות משק או לצמחים). מאמצע המאה העשרים, עם התחזקותו היחסית של זן הולשטיין-פריזי שמקורו בהולנד, נעשה שימוש בהגדרה המשלבת את מקום המוצא ואת המקום שבו הושבח הזן כדי להתאימו לתנאי הסביבה הספציפיים לאזור. לדוגמה, זן פרות החלב הנפוץ בישראל היום מכונה "הולשטיין-פריזי ישראלי". במהלך תקופת המנדט קידמו מגדלי הבקר את רעיון פיתוחו של זן חדש, "הפרה העבריה", באמצעות הכלאות של פרות "דמשקאיות" ופרים "הולנדיים", כפי שיתואר להלן. ניסיון זה ליצור זן עברי חדש התמסס בהדרגה משלהי שנות הארבעים, אז החלה התאחדות מגדלי הבקר – בתמיכת ממשלת המנדט – לארגן משלוחי פרות מזן הולשטיין-פריזי מצפון אמריקה לישראל (Novick 2014, 107).

22 דאר היום 1935; El-Eini 1996, 227; Simpson 1930, 77.

23 מתוך ניר מן, "אפרים שמאראגד (1902-1976)", מסמך הכולל פרטים ביוגרפיים ואוסף ראיונות שערך ההיסטוריון מן, שהוא גם נכדו של שמאראגד.

כמו בנות תקופתה, סתוית הייתה בת לדור ראשון של הכלאה של פרה מזרחית ופר מערבי. פרות מקומיות או אזוריות לא הניבו די חלב לדעתם של המתיישבים, ואילו פרות אירופיות לא שרדו לאחר ההגירה לפלסטיין-א"י ומתו במהרה לאחר שהגיעו לרפתות (צינמון 1925; רוזין 1926). כדי להתגבר על מגבלותיהן ננקטה השבחה, וחסינותם של הזנים המקומיים מפני קשיים סביבתיים ומחלות השתלבה עם איכויות ייצור החלב והפריון של הזנים האירופיים. הכלאות וניסויים בגידולי שדה לשם השבחת מזונן תרמו יחד ליצירת פרות מתיישבות, מעורבות ומניבות (וולקני ושינדלר 1953). תהליכים פוליטיים שנרקמו בין אוכלוסיות אנוש עיצבו את תיאוריית ההשבחה: בשנים הראשונות הוצעו המומחים להמשיך בהצלבות של בנות הכלאיים עם הזן המקומי כדי להגביר את כושר שרידותו של "הגזע המעורב", וטענו שאידיאל ההכלאה הוא שלישי אחד אירופי ושני שלישים מקומי. עם זאת, בסוף שנות השלושים, עם התעצמותו של המרי הערבי, שינו המומחים את דעתם והחליטו שההצלבה של בנות הכלאיים צריכה להיעשות דווקא עם פרים אירופיים כדי לקדם את תפוקתו של הגזע. אידיאל ההכלאה החדש התהפך, והיה מעכשיו שלישי אחד מקומי ושני שלישים אירופי (דורי 2002, 7, 63–64, 66; Novick 90–2014). למרות ההסתייגות ההדרגתית מעירוביהם של זני הפרות, טען ישראל ברלין – שהיה הרפתן האמון על הטיפול בסתוית – בריאיון לעיתון במחנה שנערך בשנת 1950 סביב חגיגות ההכתרה:

העובדה שסתוית היא פרה מעורבת מהווה נצחון לגזע הישראלי, שעד כה קראו לו "הגזע המעורב", [...] ואם תרצו – הרי לכם עוד נימוק נגד בעלי תורות-הגזע למיניהן: מסתבר שדוקא צילוב-גזעים מוצלח הוא המניח את הפירות הטובים ביותר. מופת סתוית יש בו לא רק כדי לעורר גאווה בלב הרפתנים הישראלים, וביחוד רפתני כפר-גלעד, כי-אם גם לשמש לקח מקצועי רב-ערך (שמיר תש"י).

לא הרבה ידוע על סתוית בשנותיה כעגלה. במבט לאחור טענו מטפליה כי בצעירותה היא לא בלטה בין בנות מינה ואף הייתה חולנית משהו.²⁴ עיון בספרי העדר של קיבוץ כפר גלעדי מוכיח כי סתוית לבלבה מאוחר יחסית, ונעשתה לחלק מן העדר רק כשהייתה בת שנתיים וחצי, לאחר הריונה הראשון.²⁵ זהו גיל מאוחר יחסית להמלטה ראשונה; לשם

24 "בימי 'עגלותה', היינו ילדותה, לא הצטיינה ביותר. בתשעת החודשים הראשונים לחייה לקתה בדלקת הטבור ובוודאי היה נחרץ גורלה לשחיטה, לולא הרפתן הוותיק מכפר-גלעד, גרשון יפה, שהוא גם הרופא הווטרנארי בפועל, שביד נאמנה טיפחה וגידלה והביאה עד היותה אלופת הבקר בישראל" (מתוך זכאי 1950א).

25 התאחדות מגדלי הבקר זיהתה בדיעבד את השינוי בשנות חייה המאוחרות: "יש לציין שבחמש השנים האחרונות, מגיל 12 ואילך, עלתה תנובתה על אלו של תקופות החליבה הקודמות. זוקפים עליה זו על חשבון הכנסת סתוית לפרק הפרות הרקורדיות, המיוחדת ל-9 פרות בלבד" (התאחדות מגדלי בקר בארץ ישראל 1950).

השוואה, רוב חברותיה לרפת המליטו והחלו להניב חלב בשנה וחצי הראשונות לחייהן. מההמלטה הראשונה, באביב 1935, התמידה סתוית בפריונה, אם כי לא כל צאצאיה זכו לאריכות ימים. אמנם בכורתה יועדה לגידול (כלומר לחיי רפת ולייצור חלב), אך כפי שמראים רישומי הרפת, היא "מתה מקדחת" עד מהרה.²⁶ העגלה השנייה, שנולדה כעבור 11 חודשים, "נשחטה בגלל סימני התנוונות".²⁷ העגלה השלישית, שלא כמותן, שררה וגדלה להיות פרת חלב ולפיכך זכתה לקבל שם: מוזאיקה. שאר בנותיה של סתוית, פרט לאחת ש"מתה מיתה חטופה", גדלו כולן להיות פרות חלב, ועל כן זכו לשמות: סטלינגרדה, סתונית, סימונה וסמדר. בתום שאר ההריונות של סתוית, שבעה מתוך 15 נולדו עגלים זכרים (ובאחת הלידות תאומים); בשל זכריותם (ואי-יכולתם להפיק חלב) הוצאו העגלים מהרפת לכיוון בית המטבחים (כך אפשר להניח), ועל כן מעולם לא זכו לשמות.

ג. סתוית חברת הרפת

מתן השם היה סוגיה מרכזית לניהול הרפת, והיא שלובה בשאלת היתכנותה של הביוגרפיה של בהמות. ככל שגדל מספרן של פרות החלב ברפתות המתיישבים וככל שגדלה כמות החלב שייצרה כל פרה בעקבות ההכלאות, כך גדל גם הצורך בפיתוח שיטות לארגון המשק, לניהולו ולמעקב אחר המתרחש בו. אחת השיטות שאפשרו לזהות את הפרות השונות ולמדוד את הצלחתן היחסית הייתה השימוש המושכל בשמות. שמותיהם של הפרות ושל פרי ההרבעה – שהתרחקו בהדרגה מהרפת עם התפתחותן של טכנולוגיות הפריה ובעקבות זאת גדלו ואף נתנו את זרעם בסביבה זכרית לחלוטין – מעידים (בהומור מסוים) על תפיסות והיבטים שונים בתחומי הפוליטיקה ("סטלינגרדה"), על חברה עברית ("סמדר"), על יצרנות ("פוריה", שתוצג בהמשך), על מזג או אופי ("חביבה", שתוצג גם היא בהמשך) ועל כושר גופני ואון ("הרקולס"). בבסיסה של בחירת שמותיהן של פרות החלב עמד עיקרון מארגן מהותי – שמה של כל צאצאית של פרת חלב מן הרפת התחיל באותה אות שבה התחיל שמה של ראשת השושלת. לדוגמה, שמות בנותיה ונכדותיה של סתוית התחילו באות ס' (ראו את רשימת "שושלות החלב").²⁸

26 "ספר הרפת", סתוית (מס' 59).

27 שם.

28 "מוזאיקה" יוצאת דופן וכך גם "סתוית" ששם אמה "אסתר". ניתן להסיק ששיטת מתן השמות החלה

בתקופת לידתה של סטלינגרדה, הצאצאית הראשונה ששמה מתחיל באות ס', אשר נולדה בשנת

1942.

229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529	530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558	559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587	588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616	617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645	646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682	683	684	685	686	687	688	689	690	691	692	693	694	695	696	697	698	699	700	701	702	703	704	705	706	707	708	709	710	711	712	713	714	715	716	717	718	719	720	721	722	723	724	725	726	727	728	729	730	731	732	733	734	735	736	737	738	739	740	741	742	743	744	745	746	747	748	749	750	751	752	753	754	755	756	757	758	759	760	761	762	763	764	765	766	767	768	769	770	771	772	773	774	775	776	777	778	779	780	781	782	783	784	785	786	787	788	789	790	791	792	793	794	795	796	797	798	799	800	801	802	803	804	805	806	807	808	809	810	811	812	813	814	815	816	817	818	819	820	821	822	823	824	825	826	827	828	829	830	831	832	833	834	835	836	837	838	839	840	841	842	843	844	845	846	847	848	849	850	851	852	853	854	855	856	857	858	859	860	861	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873	874	875	876	877	878	879	880	881	882	883	884	885	886	887	888	889	890	891	892	893	894	895	896	897	898	899	900	901	902	903	904	905	906	907	908	909	910	911	912	913	914	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	926	927	928	929	930	931	932	933	934	935	936	937	938	939	940	941	942	943	944	945	946	947	948	949	950	951	952	953	954	955	956	957	958	959	960	961	962	963	964	965	966	967	968	969	970	971	972	973	974	975	976	977	978	979	980	981	982	983	984	985	986	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

3. שושלות החלב: רשימת השמות של הפרות בקיבוץ כפר גלעדי ומספרן כפי שהם מופיעים ב"ספר הרפת". הסדר מעיד על קרבה משפחתית – סטלינה, סתונית, סנטימנטקה, סטלינגרדה, סילביה, סלבה וסימונה – כולן קרובותיה או צאצאותיה של סתוית. לא מופיעות ברשימה: סינה וסאסא, בנותיה של סתונית, ונכדותיה של סתוית. מקור: ארכיון קיבוץ כפר גלעדי.

הטכנולוגיה המרכזית שאפשרה לארגן את המתרחש בתחומי הרפת ולפקח עליו הייתה "ספר העדר" (שנקרא לעיתים "ספר הרפת"). שיטת תיעוד זו השתלבה במשקי המתיישבים היהודים משנת 1933, בעקבות התכנסותה של "הוועדה לייסוד ספר העדר בהתאחדות מגדלי בקר".²⁹ הספר (או ליתר דיוק מקבץ הספרים) מפרט את אשר נדרש לעשות – רישום כל פרטי חייה של הפרה: נתוני לידתה, מידע על הוריה, על המזון שצרכה בכל יום, על תפוקת חלבה שלוש פעמים ביום (כך על פי הסטנדרט הקיבוצי) ובכל אחד מימי השנה שבהם היא נחלבת ועל שיעור השומן בחלב. "ספר העדר" כולל גם עיבוד נתונים של תפוקת החלב של כל פרה ושל העדר כולו על פי חתכים חודשיים ושנתיים. כמו במקרה של סתוית, הספר מכיל את פרטיהם של כל צאצאיה של כל פרה ואת גורלם וכן את כל שמות הפרים ותאריכי ההרבעה שבהם הורחבה שושלת החלב.

עם התפתחות ההזרעה המלאכותית והתבססותה בארץ במחצית המאה ה-20 פרוט ופרים לשכון בסמיכות אלה לאלה. בשונה מזיווגם של הפר והפרה, הרבעתן המבוקרת של הפרות מבוססת על הזרעתן בידי אדם באמצעות החדרת מנות זרע פר לגופן. המעבר להזרעה מלאכותית הוביל להקטנה ניכרת של אוכלוסיית הפרים, שהרי פר אחד יכול להפיק מנות רבות של זרע להפרייתן של אלפי פרות. שינוי זה הוביל לריכוז הפרים במקום אחד וליצירת מכוני הזרעה, ואלה החלו לספק מנות זרע ושירותי הזרעה לפרות ברחבי הארץ. כך נסתם הגולל על הזדווגות פרות ופרים. מרביעיה של סתוית, שקרבתם הפיזית אליה מוטלת בספק, היו לורד, הרקולס (אביה!), נמרוד, ברק, כוכב, מאי, נדב וגתר – כולם פרי הרבעה הולנדיים גזעיים. לבסוף, הספר מפרט את המחלות השונות שמהן סבלה הפרה ולעיתים את אופני הטיפול, את מועד מותה ואת סיבתו.³⁰

המספר של סתוית ב"ספר הרפת" – קובץ הנתונים ההיסטורי שמכיל את רשימת הפרות שחיו ברפת של קיבוץ כפר גלעדי למן הקמתה – הוא 59. הדף של סתוית ב"ספר הרפת" מכיל פרטים מקיפים ביותר על קורותיה, כאמור, והוא המקור המרכזי לחילוף החלקים הלא ציבוריים בביוגרפיה שלה – מה שניתן לחשוב עליו כעל חייה הפרטיים או חיי היום-יום שלה. סתוית החלה לייצר חלב עם לידת העגלה הראשונה ב-12 במאי 1935. בתקופת החליבה הראשונה (שבין הלידה הראשונה ועד החודשים האחרונים של ההיריון השני) נחלבה סתוית במהלך 255 ימים והפיקה 3,845 ק"ג חלב שהכילו 3.34% שומן בממוצע. שיעור השומן בחלבה של סתוית נותר דומה לאורך שנות חליבתה, והיה דומה גם לממוצע הכללי במשקי החלב היהודיים בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה ואפילו

29 הוועדה ל"ספר העדר", שבה היו חברים אפרים שמאראגד, מנחם שטורמן ואוריאל לוי, נפגשה

באוגוסט 1933, כפי שמעידה תמונה מאוסף של ד"ר ניר מן. ראו גם Novick 2014, 89-90.

30 "ספר הרפת", סתוית (מס' 59); "ספר ההרבעות", ארכיון קיבוץ כפר גלעדי.

עד היום.³¹ גיבושם של הרגלי חליבה אינטנסיביים של פרות ההכלאה – שלוש פעמים ביום – בסביבת אקלים מזרח תיכוני הוביל לכך ששיעור השומן היה נמוך יחסית לאידיאל האירופי, שהיה מעל ארבעה אחוזים (Jonas 1952, 101). מומחי הבקר ראו לנגד עיניהם את שפע החלב כמטרה המרכזית בהתפתחות ההתיישבות היהודית וכדרך הטובה ביותר להוכיח את השפע שטמון בארץ, ולכן היו מוכנים להתפשר על שיעורי שומן נמוכים; במילים אחרות, הכמות הייתה חשובה יותר מהאיכות. השימוש הנרחב בטכנולוגיית "ספר העדר" הוא עדות לחשיבותה של הכמות, שכן כל כולה מוקדשת לאיסוף, לתיעוד ולהשוואה של כמויות החלב ושל הצאצאים לאורך זמן של כל פרה ובין פרות ורפתות שונות. יצחק אלעזרי-וולקני, שפעל להציב את משק החלב היהודי בחוד החנית של ההתיישבות הציונית, ניסח ב-1937 את אידיאל השפע: "ארץ זבת חלב ודבש" נראה לרבים כמליצת-הפלגה, או מפני שדברו בני המזרח בלשון הפלגה או מפני דלות ההשגה של תועי-המדבר. אולם חזון היום יהיה למציאות אפורה מחר. הארץ הקטנה הזאת בכוחה לכלכל מליון פרות במקום ששים האלף שהיא מכלכלת היום".³² ממדי התוצרת החקלאית ותנובת החלב, ובפרט פרוין הצאצאים, היו אפוא למחווני ההתיישבות.

תפוקת החלב של סתוית גדלה בהדרגה משנה לשנה. בשנתה השלישית ברפת, שנת תרצ"ח (1938), ייצרה סתוית 4,764 ק"ג חלב; ברביעית – 5,114 ק"ג, בחמישית – 6,060 ק"ג, בתשיעית – 7,407 ק"ג, ובשנה ה-12 – שנת השיא שלה – ייצרה 8,823 ק"ג חלב. גם בשנות בגרותה התמידה סתוית בתפוקה, אם כי זו הצטמצמה בהדרגה עד שהיא הוצאה מן הרפת. בשנת 1938, אם כי לא ידוע מתי בדיוק, חלתה סתוית במחלת הפה והטלפיים, סכנה שריחפה מעל משקים רבים בשנות השלושים המאוחרות ואשר המשיכה להטריד מגדלי בקר לאורך השנים.³³ נראה כי סתוית החלימה ממחלתה זו, שכן היא נשארה ברפת והמשיכה לייצר חלב באופן שיטתי במשך יותר מעשור.

לא כל הפרות שרדו שנים כה רבות ברפת, אם בשל ירידה בתפוקת חלבן ואם בשל מחלות ובעיות גופניות שונות. נוסף על שלוש בנותיה של סתוית שנשחטו או מתו בהיותן צעירות מאוד, בת אחת לפחות מתה גם היא עוד בחיי אמה: סטלינגרדה (מס' 242 ב"ספר הרפת"), אשר ייצרה חלב במשך ארבע שנים בקירוב, מתה כשהייתה בת שש מ"גוף זר".³⁴ הבת המצליחה ביותר של סתוית, סתונית (מס' 272 בספר הרפת), שרדה כמעט 11 שנים

31 שיעורו הממוצע של שומן החלב בישראל בשנים האחרונות הוא כ-3.7%. ראו לדוגמה Flamenbaum and Golan 2010.

32 אלעזרי-וולקני תרצ"ז, 5; וראו גם Elazary-Volkani 1928.

33 על בעיית מחלת הפה והטלפיים בשנות השלושים ראו למשל Smith and Gilbert 1934.

34 "ספר הרפת", סטלינגרדה (מס' 242).

ד. סתוית דמות ציבורית

סתוית לא הייתה הבהמה הראשונה שהתפרסמה בציבור. הישגיהן של פרות החלב נמדדו ונחגגו עוד בשנים הראשונות להתייצבותן של משק החלב היהודי, וכבר בשנת 1937, לדוגמה, הוכרזה ברבים זכיותן של זקופה מכנרת, של חביבה מעין חרוד ושל פוריה מגבע בפרסים שנתיים על תפוקת החלב ועל שיעורי השומן בו (דבר 1937א). זקופה, גם היא בת לאם דמשקאית ואב הולנדי, בלטה במיוחד, ותמונתה התפרסמה בעיתון תחת הכותרת "פרה שזכתה בשני פרסים" – המקום הראשון בתחרות תנוכת השומן הגבוהה ביותר, והמקום השני על תנוכת החלב הגבוהה ביותר באותה שנה (דבר 1937ב; תל-צור 1955). מדידת הישגי הפרות ותחרויות התפוקה התבססו על מסורת ארוכה של תחרויות בקר וחיות משק באירופה ובארצות הברית.³⁶ בשונה מהמקרה האירופי ומזה האמריקני, תחרויות הבקר המקומיות התרכזו במדידת תפוקת החלב ולא במבנה גוף החיה או בשיעור השומן בחלב; זוהי הוכחה נוספת לאידיאל השפע שבמסגרת פרויקט ההתיישבות בארץ, שהרי כמות הייתה חשובה יותר מאיכות. מופעי ראווה מעין אלה שירתו את פרויקט ההתיישבות היהודית: אותן פרות מצטיינות, אשר עמדו במרכזם של טקסי ההכתרה, היו הוכחה גואה וגועה לכך שמניפולציות טכנולוגיות התגברו על מכשולים סביבתיים ופוליטיים. הכתרתה של סתוית ל"אלופת האלופות" עשתה יותר מזה – היא שימשה עדות להתאמה שבין הארץ לבין המתיישבים בה, שכן תוצרי המפגש הזה, כלומר סתוית ותפוקת חלבה, היו בלתי רגילים על פי אמות המידה בעולם, ואולי כאן טמונים שורשי האמונה באקספציונליזם של "אומת הסטארט-אפ".³⁷

סיפורה של סתוית החל להתפרסם בציבור בראשית הקיץ של שנת 1950, שבועות רבים לפני טקס ההכתרה. כבר בשלבים המוקדמים הובלטו קורות חייה וההיבטים יוצאי הדופן של הישגיה המצטברים. בין השאר היא תוארה כ"מלכת הרפת" וכ"פרת-חייל". "בשפעת החלב שלה", נכתב בעיתון דבר בחודש יולי, סתוית "עלתה על התנובה של כל הפרות החולבות בארצנו ובמזרח הקרוב" (בן-יצחק 1950). אולם לא זו בלבד שסתוית עברה את השיא האזורי, צוין באותה כתבה, היא אף הגיעה ל"שיא בינלאומי" של תפוקת חיים של מעל 100,000 ק"ג, שיא שחלקה עם תשע פרות חלב אחרות: אופוטניצה הרוסייה, פרה אנגלייה ושבע פרות אמריקניות (שם). הישגיה החריגים של סתוית הם שעשו אותה לדמות ציבורית והם שסיפקו הצדקה והכנה לקיומו של אירוע ההכתרה הגדול שנחגג בין שבילי הקיבוץ.

³⁶ על מסורת זו ועל הקשר שבין תצוגות של חיות משק לבין מבנים חברתיים ראו Ritvo 1987; Pawley 2016.

³⁷ כוונתי כאן לקשור את חגיגת הצלחותיה של סתוית בשנות החמישים לטענות על אקספציונליזם של טכנולוגיות ישראליות, כפי שהן מוצגות ברב-המכר האמריקני אומת הסטארט-אפ (Singer and 2009).

לאחר סדרת ברכות מפי ראשי הארגונים החקלאיים והקראת תולדותיה בפני קהל המשתתפים הרב, הוכתרה סתוית ל"אלופת האלופות" בשעות הבוקר המאוחרות של 12 באוקטובר 1950. מלבד סרט התכלת שנקשר לגופה, עטרו לראשה של סתוית כתר של עלי דפנה. קהל האורחים קיבל (או קנה לפי דיווחים אחרים) גלוית זיכרון נושאת דמותה למזכרת והתבשר על הטבעתו של בול מיוחד לכבודה. בתום הטקס החל מצעד של שושלת המצטיינות, ובהן בנותיה ונכדותיה השורדות והמצליחות של סתוית, זו אחר זו, והישיגיהן וייחוסן נחשפו בפומבי (זכאי 1950ב; זסלבסקי 1950). כך עשו גם פרות אלופות נוספות: נעמה, אלינוער, כוכבת, פויה, פקודה ואלסא; 26 פרות בסך הכול השתתפו במצעד ובתצוגה (זכאי 1950ב).

סיקור האירוע היה נרחב ומגוון: בעקבות חגה של סתוית התפרסמו כתבות, ראיונות, שירים, בדיחות ותמונות. כמו כן הועלתה הצגה היתולית והופק סרטון אחד לפחות.³⁸ רובו של הסיקור נסב על טקס ההכתרה עצמו. שתי כתבות הוגדרו כראיונות עם סתוית והפליגו בניסיון לתאר את נבכי נפשה של הפרה. האחת, שכותרתה "100,000 ליטר חלב מעטין אחד! ראיון עם 'סתוית' מכפר-גלעדי ושושביניה" הבליטה את כוכבותה של סתוית ונפתחה כך:

כשמשלחת מוגברת של "במחנה" התדפקה בצהרי יום גילי לווהט על רפת-האלופות של כפר-גלעדי, כדי לראיין את גברת סתוית הכבודה, נכונה לשני הצדדים הפתעה רבתי. אנו, שדרדקים גמורים אנו בענינו פרות, הופתענו מן הצניעות והענוה בה קיבלה את פנינו בת-הבקר המהוללה ששמע עטינה יצא בכל הארץ; ואילו היא תלתה עינים תמהות ויגעות במקצת בזרקור-המצלמה שטרם ראתה כמותו, כשחיוך סאקאסטי משתפך על ראשה האציל – "עוד נודניק אחד בא להטריד את מנוחתו" (שמיר תש"י, 26).

בכתבה אחרת, שכותרתה "אינטרביו עם בהמה", תיאר כתב חרות איך הזדמן לכאורה במקרה לחגיגות ההכתרה ואיך פרץ לו דרך בין החוגגים וניגש אל סתוית: "אני עתונאי, פנתי אל הפרה, ורצוני לקבל אצלך ראיון. [...] הפרה לכסנה אלי מבט מוזר, נענעה את קרניה ונופפה אחת ושתיים בזנבה. כאילו עמדה לגרש זכוב טורדני. ה'בהמות' הללו, חוששות תמיד מפני העיתונאי!" (נץ 1950, 3).

בכתבה הזאת, כמו בפרסומים אחרים בשבועות שלאחר הטקס, הייתה סתוית לזירת התגוששות חברתית ופוליטית. כותבת אחת למערכת העיתון דבר, שהזדהתה כ"צמחונית",

38 על ההצגה מגבית מיוחדת שבה הופיעה על הבמה דמותה של סתוית "המשיבה למברכיה בנאום 'ציוני'" ראו מעריב 1951. דמותה של סתוית הופיעה בסרטון של יומני כרמל וטקס ההכתרה הוקלט גם ל"קול ישראל".

טענה שעל המדינה לגמול לסתויות ולשאר הפרות המניבות בכך שלא תישלחנה בסוף ימיהן לשחיטה:

בהתחשב בתועלת הרבה שנבעה לנו משפעת מיצרך חיוני הדרוש לגידול ילדינו, בני הדור הצעיר, שהם עמוד התווך של אומתנו, וכגמול עבור עזרתן למשק המדינה, יש להעניק ל"סתויות" וחברותיה פרס יעיל יותר מאשר ענידת כתר האליפות לראשן, והוא – כי אחרי בלותן, עת עטיניהן יצמקו ולא תוכלנה לשפוע חלב בשפע בה במידה שהיו רגילות בימי עלומיהן, לא יובילון לבסוף לבית-המטבחיים (צמחונית 1950, 2).

דמותה של סתוית שימשה גם כלי להטחת ביקורת במנהיגי ההתיישבות העובדת והעיתונות הפועלית. לדוגמה, נכתב בעל המשמר: "חירות" ואנשי רוקח מפנים חיציהם נגד ההתיישבות העובדת. הם מלעיגים את החקלאות הקיבוצית, שופכים קיתוני-לעג על 'סתויות', הפרה הרקורדית של כפר-גלעד. לעומת כל אלה מעלים הם על נס את הישגי ה'יוזמה הפרטית' בת"א ובפ"ת" (על המשמר 1950ב). "איזה מצב, ואיזה אספקה? מה השאלה?" ענתה סתוית, כביכול, על שאלתו של המראיין מחרות בדבר מצב הספקת המזון בארץ, "כלום לא חסר לי. ראשית – אני חברת קבוץ, ושנית אני בהמה ולא אדם. מזון ניתן לי בשפע. אוי ואבוי היה להם לו היו מנסים להוריד לי משהו מ'המנה'" (נין 1950).

גם בשירו "תמונת הפרה 'סתוית'", שפורסם בשלוש גרסאות לאורך השנים, עשה נתן אלתרמן שימוש בסתוית לשם ביקורת על העיתונות הפועלית. בין שורות השיר הביע אלתרמן פליאה על הופעתה הציבורית של סתוית ודן בכוחה של תעמולה ציבורית:

א

צְלוּמֵי עֶסְקָנִים בְּעֵתוֹן קֹל לְרֵאוֹת
וּפְנֵיהֶם שֶׁל שְׁלִיחִים יִדְעֵתִי.
אוּ תְמוֹנוֹת נְשָׁפִים רִשְׁמִיִּים
עִם גְּבִירוֹת,
עִם מַחֲשׁוֹף
וְעִם קוֹרְפוֹס מְאֹד דִּיפְלוֹמָטִי.
פְּנֵי אוֹרְחִים וְאוֹרְחוֹת, בְּחִיּוֹד מְסֻגָּן,
מִבִּטּוֹת בְּדָ כָּאן
מִמְסַבֵּת נֶשֶׁף-גֶּן.
וְאוֹתָן הַפְּנִים (כִּכָּר לֹא פֶּעַם סִפְרָתִי)
נִבְטוֹת לְמַחֲרַת מִמְסַבֵּת גֶּרֶדֶן-פֶּרְטִי.
בְּקֶצֶר, מָה נֹאמֵר וּנְדַבֶּרָה, אָחִי?
אֵין חֵדֶשׁ בְּעוֹלָם הָחִי.

ב

אך הנה,
העתונה,
ישר מן הרפת,
נכנסה לה "סתוית"
צלמים מקפת!
על הפרק עלתה, בלי מכלול ועדי,
מיס כפר גלעדי!
ובטחו נא כי לא לחנם – הה, אלים! –
תמונתה בעתון מופעת.
היא איננה עסקן! לא! אותה
שואלים
כמה ליטרים חלב היא שופעת!
היא אורח נדיר פה. ואל נתפלא.
מי עיניו בה יתן וישיש?
הן גם "דבר השבוע, עתון פועלי" –
מנפנף קבל-עם
ברגלים של מיס...
ומזכיר לי כל פעם (שכחתי אולי...)
שישנו עוד כוכב
האהוב עלי!
זהו פרט. אך נזכרה: רבים ושונים
השטחים התובעים בדחיפות עריצה
מין דבר שקוראים לו חנוף-
המונים...
וסליחה... עוד מיני מליצה.
כן, חנוף המונים שיכון (אל נרעדה)
לקצת יתר פרה
ופחות פרדה! (אלתרמן 1950)³⁹

צביעותה של תנועת הפועלים נחשפה בציבור אפוא כמבושיה של פרה.

39 שירו זה של אלתרמן התפרסם בשלוש גרסאות ב"הטור השביעי" בעיתון דבר.

תחושת ההפתעה (אם כנה הייתה ואם לאו) שליוותה את הופעתו הציבורית של אינדיבידואל שהוא פרה הלמה את חריגות הישגיו. עם זאת, אותה חריגות מודגשת הייתה הפוכה במידה ניכרת לגוף המוצג עצמו, שכן היה זה גוף די רגיל. במרבית התיאורים ובתמונות השונות שהתפרסמו לאורך השנים בולט במיוחד חוסר הייחוד של אותו גוף יצרן ובפרט בולטת זקנתו. בראשית אוגוסט 1950 נכתב כי "סתווית היא מלכת-הרפת בכפר-גלעדי זה שנים רבות. היא עומדת בתא מס' 2, זקופת קומה". אמנם "גזרתה נאה ועורה השחור מבהיק; כל שיניה בפיה", אולם "בשערות-ראשה זרקה שיבה. תיאבונה עמה ומצב-רוחה טוב" (זכאי 1950). רגילותו של הגוף הייתה מהותית שכן סתווית סימלה לא רק שיאנות אלא יותר מכול סימנה את היקפי הצלחותיו של משק החלב כולו ואת מרכיביו הטכנולוגיים: "פרה משובחת היא מעין מכונה משוכללת", ציין אחד ממטפליה של סתווית לאחר מותה (לוינ 1955).⁴⁰ סתווית ביטאה רמות שונות של כפילויות וניגודים, שהרי הייתה שגרתית וגם יוצאת דופן, גוף חי ומכונה.

פרט לתיאורי בריאותו, צבעו השחור וזקנתו, בלט גופה של סתווית בציבוריותו בייחוד בעקבות פרסום תמונותיה ובשל מאפייניהם של תצלומים אלה.⁴¹ על פי רוב חיות משק צולמו בקבוצה ולא ביחידות (פרות, כבשים, עיזים, תרנגולות או אווזים). נוסף על כך, מרבית פרות החלב – מכונות ייצור החלב המשוכללות – צולמו מאחוריהן כדי להציג את איברי הרבייה והחליבה. כמה פרות מצליחות במיוחד (דוגמת הפרה זקופה) וכמה פרי הרבעה צולמו לבדם ומהצד, וכך מבנה גופם נצרב במלואו. סתווית צולמה לבדה מן הצד אך גם מאחור. ככל הנראה היא הפרה היחידה שצולמה מן החזית באופן שמאפשר לזהות את פניה והיא היחידה שבדמותה נוצר פסל והוטבעה חותמת דואר.⁴² תמונותיה הקבוצתיות של סתווית לא היו בחברת פרות חולבות אחרות אלא דווקא בחברת בני אדם – שלושה מרפנני הקיבוץ שחלבו אותה. מתחת לתמונת הארבעה נכתב בשורה אחת: "משמאל לימין: סתווית, ישראל, גרשון, חיים – אלופה אחת ושלושה שושבינים".

40 הכינוי "מטפל" חזר ונשנה בקשר לסתווית, והוא בולט לעומת המונח המקובל "רפתן", עובד הרפת. הפער שבין ה"מטפל" – המסור, הדואג (care) – לבין אותה "מכונה משוכללת" המופעלת ונחלת לשם הגברת התפוקה מחדד את תפקידה הכפול של סתווית: חיה-מכונה (בהתאם למסורת הקרטזיאנית) המתקנת לייצור מחד גיסא, ומלכה מיוחדת מאידך גיסא (ראו את פסקת הסיכום להלן).

41 המסה המפורסמת ביותר המנתחת את אופני מבטו של האדם בחיות ואת משמעותם היא של הסופר ואיש התקשורת ג'ון ברג'ר (Berger 1980). מקורה בסדרת טלוויזיה שבחנה היבטים שונים של התבוננות.

42 עיסוק נוסף בפסל בקשר לסתווית בא לידי ביטוי ב"ריאיון" בעיתון חרות הנדון מעלה. הכותב משווה את טקס הכתרתה של סתווית לסיפור עגל הזהב המקראי: "זכיתי לראות את 'מעשה העגל' במהדורה חדשה; עומדת היתה לה במרכז פרה, פרה בעלת קרנים עטינים וזנב, כשמסביבה עומדים כולם רוקדים ומכרכרים. [...] 100 אלף ליטר חלב! לרגע שכחתי את המקום והזמן. חפשי שמא אמצא בידי משהו בכדי לזרוק אותו ארצה ולנפצו, כפי שעשה משה רבנו בשעתו. [...] עגל זהב זה היה במקרה [...] פרה חולבת המביאה זהב לבן – ושמה סתווית" (נץ 1950, 3).

5. סתוית בחברת בני אדם: "משמאל לימין: סתוית, ישראל, גרשון, חיים – אלופה אחת ושלושה שושבינים" (שמיר תש"י, 27).

כשנה לאחר שהתפרסמה בציבור נודע כי שלא כשאר בנות הבקר, אשר הוצאו מן הרפת עם התמעטות תנובת החלב שלהן, סתוית זכתה בשיבה. בזכות הישגיה החריגים, ואולי בזכות פרסומה כידוענית, החליט משק הקיבוץ "לגמול לה" ובנה בעבורה "שיכון ותיקים": רפת יחיד, מצוידת בשירותים וסביבה חצר (דבר 1951). מנתוני הרפת אפשר להסיק כי היא הוצאה באופן רשמי מקבוצת החולבות ב-15 ביולי 1952 בשל הסיבה הלא שגרתית – "זקנה", ונראה שהיא חיה כיצור בלתי יצרני במשך חצי שנה ויותר עד שפרשה מן העולם. כיאה לכוכבת וגיבורה לאומית, עם מותה בסוף ינואר של שנת 1953 התפרסמו מודעות אבל בעמודים הראשונים של העיתונות הפועלית.⁴³ "סתוית שבקה חיים" ו"סתוית" איננה היו הכותרות, וזה תוכן הכתבות: "סתוית" – מלכת הפרות שנודעה לתהילה בהשיגה שיא עולמי בתנובת החלב שלה, 'הלכה לעולמה' במשק כפר-גלעדי. 'סתוית' חלתה קשה במחלת קיבה ורגלים, ומאחר שלא ניתן לרפאותה, החליטו הרופאים לגאול אותה מכאבים ע"י שחיטה" (דבר 1953; מעריב 1953). מקום קבורתה אינו ידוע או אינו קיים כלל.

43 נשאלת השאלה אם אכן מתה בראשית 1953 או שלמעשה, כדברי "ספר הרפת", היא מתה באמצע יולי. ייתכן שהדיווח העיתונאי נכתב חודשים רבים לאחר מותה, אך אין דרך לבדוק זאת.

6. "סתווית" איננה – אחת ממודעות האבל שפורסמו לאחר מותה של הפרה הידוענית (דבר 1953).

ה. סיכום: שתיקת הפרות

בחלוף השנים קמו לסתווית מתחרות ושמה שב ועלה בדיונים על שיאים חקלאיים ומשמעותם ואף בוויכוחים בסוגיית פיריון החיות ופיריון בני האדם.⁴⁴ סיפור חייה ותפוקתה חשובים במיוחד לנוכח הטענה כי הפרה הישראלית היא שיאנית עולמית בתנובת חלב. למרות זאת, מאז שנות אליפותה ולנוכח שיאי התנובה ההולכים ונוסקים של פרות החלב, לא זכתה פרה כלשהי (או חיית משק אחרת) למעמד דומה לשלה; בשל יצרנותה הייחודית ובשל העיתוי, סתווית היא חיית המשק היחידה בתולדות ההתיישבות היהודית שיש לה ביוגרפיה. הביוגרפיה של סתווית מבטאת את הכפילויות בחייה ובדמותה – שגרתית ויוצאת דופן, חיית משק ומלכה, גוף חי ומכונה משוכללת. סתווית גם סימנה את הקשר שבין אידיאל למימוש ואף שימשה להטחת ביקורת חברתית ופוליטית. דרך שרטוטם של כפילויות ותפקידים אלה מתבררת התועלת שבהתחקות אחר סיפורה של סתווית: רק חיה ממין נקבה יכולה לגלם את שלל התפקידים שיועדו לאינדיבידואל במסגרת פרויקט ההתיישבות – יצרנות ופיריון, ובהשאלה (מן המושג "היהודי החדש" המבטא את אידיאל הגוף הציוני הזכרי) את תפקיד "היהודייה החדשה"; רק חיית משק יכולה לתפקד כגוף חי וגם כמכונה,

44. אחת מ"מתחרותיה" של סתווית בשנת 1952 הייתה הפרה איילה מכפר אושה. אף שפרות החלב זכו לבכורה, גם חיות משק אחרות זכו להכרה: הכבשה אצילה מכפר גלעדי, לדוגמה, בלטה גם היא בהישגיה באותה שנה (דבר 1952). העיתונאית והחוקרת רות בונדי התמרמרה ב-1966 על שיח עידוד הילודה בממסד הישראלי, ולשם כך העלתה את סתווית מן האוב (בונדי 1966).

ובכך לבטא את מרכיביו הטכנולוגיים של חזון השפע, ורק תולדות חייה של פרה כסתויות, אשר זכורה כאלופה, יכולים לרמוז על הנטל שנושאות בנות דמותה הרבות, אם אנושיות ואם לא, שסיפור חייהן הבלתי פורה נשכח והתפוגג.

משימת חילוץ הביוגרפיה לא נשלמה, שהרי קולה של סתויות נעדר מן ההיסטוריה. כל אחד משלבי חייה של הפרה – ההכלאה, בחירת שמה, החליבה, הרישום והתיעוד, חגיגות ההצלחה, ההתבוננות בה ואף זיכרון דמותה – כולם נובעים מפעולות של שימוש ושליטה של בני האדם וכולם נושאים עימם את "העצבות שבשתיקתה", כדברי דרידה, את אילמותו של הטבע.⁴⁵ "סתויות" התנהגה כילדה טובה וממושמת וגרמה הרבה נחת למטפליה, נכתב בתיאור טקס ההכתרה (זסלבסקי 1950). תפקידה הציבורי של סתויות היצרנית היה בראש ובראשונה סימון ההצלחה של משק המתיישבים היהודי בסביבת המזרח התיכון וסימון הצלחתה היחסית של הכלכלה החקלאית השיתופית. בהיות כל כולה כלי להגשמתן של שאיפות אנוש, היא נותרת חסרה ונפקדת. בתוצרת גופה ממש, בזרימה העקיבה של חלבה, בצאצאיה ואולי אף בבשרה המת – ולא רק בסמליות שבדמותה – אפשרה סתויות את המשך קיומה ואת צמיחתה של החברה האנושית המתיישבת. סתויות, כשאר בנות הרפת הלא אנושיות, אינה "מושלכת מן ההיסטוריה", כפי שהתריע אליעזר שטיינמן.⁴⁶ בזכות ייחודה הבולט ובזכות העובדה שמילאה מגוון ייחודי של תפקידים תרבותיים, חברתיים, כלכליים ופוליטיים, התבסס לבסוף מעמדה בן-האלמוות של סתויות בהיסטוריה.

ביבליוגרפיה

- אלעזרי-וולקני, יצחק, תרצ"ז. תיכון החקלאות בארץ: התחנה לחקר החקלאות, רחובות: הסוכנות היהודית לארץ-ישראל.
- אלתרמן, נתן, 1950. "תמונת הפרה 'סתויות'", דבר, 4.8.1950, עמ' 2.
- בונדי, רות, 1966. "האיש שבטופס", דבר, 16.9.1966, עמ' 7, 18.
- בן-יצחק, מ', 1950. "תנובת-חיים של 100 אלף ליטר חלב הניבה 'סתויות'", דבר, 26.7.1950, עמ' 1.
- דאר היום, 1935. "יום החקלאים בעכו: נאומו ה. מ. הנציב העליון, נבולסי ווילקני", דאר היום, 30.4.1935, עמ' 1.

45 לדיון בקשר שבין מתן שמות לחיות לבין העצבות שבשתיקתן ראו Derrida 2008, 15–20.

46 בסוגיית תפקידן של הפרות בקיומה של האוכלוסייה האנושית מעניין סיפורן של 18 פרות החלב מהכפר הפלסטיני בית סאחור שהפכו לאיום ביטחוני משום שהיו בסיס ליצירת כלכלה חקלאית עצמאית בכפר בתקופת האינתיפאדה הראשונה. סיפורן של פרות אלה, שהיוו איום על השלטון הישראלי, התפרסם לאחרונה במסגרת הסרט 18 המבוקשות, Directed by Amer Shomali and Paul Cowan, Palestine, Canada, France, 2014.

- דבר, 1937 א. "8927 קילו חלב: תנובה שנתית של פרה אחת", דבר, 16.11.1937, עמ' 6.
- _____, 1937 ב. "פרה שזכתה בשני פרסים", דבר, 24.12.1937, עמ' 3.
- _____, 1950. "בטקס חגיגי הוכתרת 'סתווית' בתואר אלופת הבקר בישראל", דבר, 13.10.1950, עמ' 1.
- _____, 1951. "בכפר – שיכון ותיקים ל'סתווית'", דבר, 2.7.1951, עמ' 4.
- _____, 1952. "בשולי השבוע: מתחריה של סתווית", דבר, 4.1.1952, עמ' 12.
- _____, 1953. "סתווית שבקה חיים", דבר, 25.1.1953, עמ' 4.
- דורי, שלמה, 2002. *חדשות מן העבר: פרקים בתולדות ענף החלב בישראל*, חלק 3, קיסריה: התאחדות מגדלי בקר בישראל.
- התאחדות מגדלי בקר בארץ ישראל, 1950. "ואלה תולדות סתווית", סתווית: לסיכום 100,000 ק"ג תנובת חלב", התאחדות מגדלי בקר בארץ ישראל, 12.10.1950.
- וולקני, ר', וה' שינדלר, 1953. "הגבות פיסילוגיות של פרות חלב לתנאי האקלים בעונת השנה ובאזורים למיניהם בישראל", *רפואה וטרינרית* יא (ג), עמ' 130-138.
- זכאי, נחום, 1950 א. "ואלה תולדות סתווית, אלופת-הבקר בישראל", *על המשמר*, 2.8.1950, עמ' 1.
- _____, 1950 ב. "הכתרתה של סתווית", *על המשמר*, 19.10.1950, עמ' 2.
- זסלבסקי, ד', 1950. "בטקס חגיגי הוכתרה 'סתווית' בתואר אלופת הבקר בישראל", דבר, 13.10.1950, עמ' 1.
- חלמיש, אביבה, 2006. "מה מנסים ביוגרפים לעשות?", אמיר הורוביץ, אורה לימור, רם בן-שלום ואבריאל בר-לכב (עורכים), *העבר ומעבר לו: עיונים בהיסטוריה ובפילוסופיה, שי לאלעזר וינרב, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה*, עמ' 219-241.
- _____, תשע"ד. "העידן הביוגרפי בהיסטוריוגרפיה הישראלית", *קתדרה* 150, עמ' 239-262.
- חרות, 1950. "ועידת שביית הנשק הישראלית-לבנונית", *חרות*, 13.10.1950, עמ' 1.
- לוי, ח', 1955. "עדר-הבקר בארץ (א): שיאים בתנובת החלב", *על המשמר*, 8.12.1955, עמ' 2.
- מושקוביץ, ישראל, 2014. "שיא עולמי לפרה הישראלית: 11,400 ליטר בשנה", *ידיעות אחרונות*, מוסף ממון, 29.5.2014, עמ' 10.
- מעריב, 1951. "שיחות מעריב: המגבית המיוחדת", *מעריב*, 31.1.1951, עמ' 2.
- _____, 1953. "סתווית איננה", *מעריב*, 23.1.1953, עמ' 1.
- נץ, י', 1950. "אינטרביו עם בהמה...", *חרות*, 27.10.1950, עמ' 3.
- סיני, סמדר, 2002. *מרים ברץ: דיוקנה של חלוצה*, רמת אפעל: יד טבנקין.
- עורר, ק', 1954. "משמעותם של שיאים חקלאיים", דבר, 30.6.1954, עמ' 18.
- על המשמר, 1950 א. "סתווית הוכתרה אלופת הבקר", *על המשמר*, 13.10.1950, עמ' 2.
- _____, 1950 ב. "אל הבוחר – אנשי האוויר", *על המשמר*, 13.11.1950, עמ' 4.
- עמיאור, חזי, 2016. *משק בית האיכר: המשק המעורב במחשבה הציונית*, ירושלים: מרכז זלמן שזר.
- צבל, אריאל, 2015. "ייצוג היסטורי של חיות כריזמטיות על סף הכחדה", *הרצאה במסגרת הכנס הישראלי השנתי השני להיסטוריה סביבתית*, יד בן-צבי, ירושלים, 8.10.2015.
- צינמון, מ', 1925. "על אודות הבקר ההולנדי בא"י", *השרה* ה, עמ' 177-178.

צמחוניות, 1950. "בשולי דברים: סתוית", דבר, 19.10.1950, עמ' 2.
 רוזין, ג', 1926. "מצב בריאותן של הפרות בעמק יזרעאל בשנת 1924-25", *השדה* ו, עמ' 78-80.
 שביט, יעקב, ודן גלעד, 1981. "הרפת והמשק הארץ-ישראלי: מקומו ותפקידו של משק-החלב במערכת ההתיישבותית היהודית בארץ-ישראל בתקופת המנדט", *קתדרה* 18, עמ' 178-193.
 שטיינמן, אליעזר, 1937. "פרשת פרה", דבר, 1.4.1937, עמ' 1.
 שמיר, עמי, תש"י. "100,000 ליטר חלב מעטין אחד! ראיון עם 'סתוית' מכפר-גלעד ושושביניה", *במחנה*, י"ג באב תש"י, עמ' 26-27.
 שפירא, אניטה, 1993. "מסתורי הביוגרפיה", *אלפיים* 8, עמ' 225-239.
 תל-צור, מרדכי, 1955. "עדר-הבקר בארץ (א): שיאים בתנובת החלב", *על המשמר*, 8.12.1955, עמ' 2.

- Alberti, Samuel J. M. M. (ed.), 2011. *The Afterlives of Animals: A Museum Menagerie*, London: University of Virginia Press.
- Berger, John, 1980. *About Looking*, New York: Pantheon Books.
- Bray, Francesca, Peter A. Coclanis, Edda L. Fields-Black, and Dagmar Schäfer (eds.), 2015. *Rice: Global Networks*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Carney, Judith Ann, 2001. *Black Rice: The African Origins of Rice Cultivation in the Americas*, Cambridge: Harvard University Press.
- Crosby, Alfred, 2004. *Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe, 900-1900*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Daston, Lorraine (ed.), 2000. *Biographies of Scientific Objects*, Chicago: University of Chicago Press.
- Derrida, Jacques, 2008. *The Animal That Therefore I Am*, New York: Fordham University Press.
- Dror, Yuval, 2004. "Udderly Marvelous Gina: Israel's Most Productive Cow," *Ha'aretz*, May 25.
- Elazary-Volkani, Yitzhak, 1928. *The Dairy Industry as a Basis for Colonisation in Palestine*, Tel Aviv: Amanut Printing-Press.
- El-Eini, Roza, 1996. "The Implementation of British Agricultural Policy in Palestine in the 1930s," *Middle Eastern Studies* 32(4), pp. 211-250.
- Flamenbaum, Israel, and Nadav Golan, 2010. "Management of Heat Stress to Improve Fertility in Dairy Cows in Israel," *Journal of Reproduction and Development* 56, pp. 36-41.
- Hankins, Thomas L., 1979. "In Defense of Biography: The Use of Biography in the History of Science," *History of Science* 17, pp. 1-16.
- Haraway, Donna J., 2008. *Meet the Species*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Jonas, Salo, 1952. "Cattle Raising in Palestine," *Agricultural History* 26(3), pp. 93–104.
- Kurlansky, Mark, 2011. *Cod: A Biography of the Fish that Changed the World*, London: Vintage Books.
- Le Goff, Jacques, 1995. "Writing Historical Biography Today," *Current Sociology* 42(2), pp. 11–17.
- Lorimer, Jamie, 2007. "Nonhuman Charisma," *Environment and Planning D: Society and Space* 24, pp. 911–932.
- Lovenheim, Peter, 2010. *Portrait of a Burger as a Young Calf*, New York: Crown.
- Mead, Elwood, Frank Adams, A. T. Strahorn, Knowles A. Ryerson, Cyril Q. Henriques, Jacob Lipman, John Campbell, E. J. Russell, Leo Wolman, Milton J. Rosenau, and Charles F. Wilinsky, 1928. *Reports of the Experts Submitted to the Joint Palestine Survey Commission. Commissioners: The Rt. Hon. Lord Melchett, P. C., LL.D.*, Boston: Press of Daniels Printing co.
- Nasaw, David, 2009. "Roundtable: Historians and Biography," *The American Historical Review* 114(3), pp. 573–578.
- Nicholls, Henry, 2011. "The Afterlife of Chi-Chi," in Samuel J. M. M. Alberti (ed.), *The Afterlives of Animals: A Museum Menagerie*, London: University of Virginia Press, pp. 182–183.
- North, James, and Philip Weiss, 2015. "Jewish Cow is Udderly Superior to All Other Cows in the World, Netanyahu Says," *Mondoweiss*, June 27.
- Novick, Tamar, 2014. "Milk & Honey: Technologies of Plenty in the Making of a Holy Land, 1880–1960," Ph.D. dissertation, Department of History and Sociology of Science, University of Pennsylvania.
- Parke, Catherine N., 2002. *Biography: Writing Lives*, New York: Routledge.
- Pawley, Emily, 2016. "The Point of Perfection: Cattle Portraiture, Bloodlines, and the Meaning of Breeding, 1760–1860," *Journal of the Early Republic* 36(1), pp. 37–72.
- Penslar, Derek, 1991. *Zionism and Technocracy: The Engineering of the Jewish Settlement in Palestine, 1870–1918*, Bloomington: Indiana University Press.
- Ritvo, Harriet, 1987. *The Animal Estate: The English and Other Creatures in the Victorian Age*, Cambridge: Harvard University Press.
- Saraiva, Tiago, 2016. *Fascist Pigs: Technoscientific Organisms and the History of Fascism*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Senor, Dan, and Saul Singer, 2009. *Start-Up Nation: The Story of Israel's Economic Miracle*, New York: Grand Central Publishing.
- Sharkey, Heather J., 2015. "La Belle Africaine: The Sudanese Giraffe Who Went to France," *Canadian Journal of African Studies* 49(1), pp. 39–45.

- Simpson, Sir John Hope, 1930. *Palestine: Report on Immigration, Land Settlement and Development*, London: Secretary of State for the Colonies.
- Smith, J. M. and S. J. Gilbert, 1934. "Cattle Diseases Occurring in Palestine and Segregation and Prevention Control of Bovine Contagious Abortion," *Journal of Comparative Pathology and Therapeutics* 47, pp. 97–106.
- Yuval-Naeh, Naomi, 2018. "Pet Plants: Plants and Human Beings in 19th-Century Britain," Ph.d. dissertation, Tel Aviv University.
- Weber, Max, 1968. *On Charisma and Institution Building*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Werner, Florian, 2011. *Cow: A Bovine Biography*, Vancouver, BC: Greystone Books Ltd.
- Wright, Tamara, Peter Hughes, and Alison Ainley, 1988. "The Paradox of Morality: An Interview with Emmanuel Levinas," in Robert Bernasconi and David Wood (eds.), *Rethinking the Other*, London and New York: Routledge & Kegan Paul, pp. 168–180.
- Zalashik, Rakefet J., 2013. "An Israeli Heroine? 'Azit the Canine Paratrooper'," in Phillip Ackerman-Lieberman and Rakefet Zalashik (eds.), *A Jew's Best Friend? The Image of the Dog throughout Jewish History*, Eastbourne: Sussex Academic Press, pp. 179–206.